

- HENMON, V. A. C. - WELLS F. L.—Concerning individual differences in reaction-time, ἐν *Psych. Review*, **21**, 1914, σ. 153 κέξ.
- HÜBEL, W.—Über psych. Geschwindigkeiten und ihre gegenseitigen Beziehungen, ἐν *Zeitschr. f. angew. Psychologie*, **35**, 1930, σ. 447 κέξ.
- KIESOW, Fr —Beobachtungen über die Reaktionszeiten momentaner Schalleindrücke, ἐν *Archiv f. d. ges. Psych.*, **16**, 1910, σ. 352 κέξ.
- LANGE, A. — Die einfache Reaktion auf Sinneseindrücke, ἐν *Philos. Studien*, **4**, 1888, σ. 479 κέξ.
- LEWES, A. — Comparison of the times of simple reactions, ἐν *Psych. Review*, **4**, 1897, σ. 113 κέξ.
- MÜNSTERBERG, H.—Grundzüge d. Psychotechnik, ἔκδ. 3^η, 1928.
- NEPPER, N. — Emotions et réactions dans l'aviation, ἐν *Bull. Inst. gén. psych.*, **17**, 1917, σ. 11. κέξ.
- PIÉRON, H. — Recherches sur les lois de variation des temps de latence sensorielle en fonction des intensités excitatrices, ἐν *Année psychologique*, **20**, 1914, σ. 17 κέξ.
- SCHULTE, R. W. — Eignungs- u. Leistungsprüfung im Sport, 1925.
- SALOW. — Untersuchungen z. Uni- u. bilateralen Reaktion, ἐν *Psych. Studien*, **7**, 1912.
- STERN, W. — Differentielle Psychologie, ἔκδ. 3^η, 1921.
- TITCHENER, E. B. — The type-theory of the simple reaction, ἐν *Mind*, **4**, 1895, **5**, 1896.
- TITCHENER, E. B. — An outline of Psychology, ἔκδ. 15^η, 1916.
- THOMPSON HELEN BR. — The mental traits of sex, 1903.
- WHIPPLE, G. M. — Reaction - times as a test of mental ability, ἐν *Amer. J. of Psychology*, **15**, 1904, σ. 489 κέξ.
- WIRTH, W. — Die Reaktionszeiten, ἐν *Handb. d. normalen u. pathol. Physiologie*, **9**, 1927.
- WISSLER, C. — The correlation of mental and physical tests, ἐν *The psych. Review Monograph Suppl.*, **3**, 1901.
- WRESCHNER, A. — Vergleichende Psychologie d. Geschlechter, 1912.
- WUNDT, W. — Grundz. d. phys. Psychologie, **3**, ἔκδ. 5^η, 1903.
- WUNDT, W. — Grundriss d. Psychologie, ἔκδ. 11^η, 1913.
- ZIEHEN, TH. — Leitfaden d. phys. Psychologie, ἔκδ. 12^η, 1924.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ. — Ἡ ἀνάγκη τῆς συνεργασίας τῶν ἐκκλησιῶν,
ὕπὸ Δ. Σ. Μπαλάνου.

Φρονῶν ἀδιστακτως ὅτι πρὸ τῆς δεινῆς παγκοσμίου κρίσεως, πρὸ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ οἰκουμένη, δικαιούται, ἀν δὲν ἔχη ὑποχρέωσιν, ἴδρυμα ὡς ἡ Ἀκαδημία, καὶ μάλιστα ἡ τάξις τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, συμφώνως ἄλλως καὶ πρὸς τὸν ὀργανισμόν τῆς, νὰ ἐνδιαφερθῇ, νὰ ἀκούσῃ γνώμας, νὰ συζητήσῃ καὶ νὰ ὑποδείξῃ λύσεις, πρὸς ἀνακούφισιν τῶν λαῶν κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίοδον,

προβαίνω εἰς τὴν σημερινὴν ἀνακοίνωσιν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συνεργασίας τῶν ἐκκλησιῶν ὡς ἐνὸς μέσου πρὸς βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως.

Ἐφορμὴν εἰς τὴν ἀνακοίνωσίν μου ταύτην ἔδωκε πρόσφατος ἐκκλησις τοῦ ἐκ τῶν ἡγετῶν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος Γεωργίου Λάνσμπουρου (George Lansbury)¹, δι' ἧς οὗτος ζητεῖ, ὅπως ἡ στρατευομένη ἐκκλησία κατέλθῃ εἰς τὸν στίβον, ἵνα ἀγωνισθῇ κατὰ τοῦ κακοῦ, «διακηρύττουσα τὴν θεῖαν ἀλήθειαν περὶ τῶν αἰτίων τῆς δυστυχίας τῆς ἀνθρωπότητος» καί, προσθέτω, συντελοῦσα διὰ τῶν πνευματικῶν της ὄπλων εἰς τὴν μείωσιν καὶ βαθμιαίαν ἐξαφάνισιν αὐτῶν.

Κύριοι, ὡς πανθομολογεῖται, ἡ σημερινὴ κρίσις εἶναι οὐ μόνον οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ ἠθικὴ, καὶ γενικώτερον κρίσις τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ· ὅτι δὲ ὑπάρχει στενὴ σχέσηις καὶ ἀλληλεπίδρασις μεταξὺ οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς κρίσεως εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον καὶ θὰ ἦτο μάταιος καὶ συμπτωματικὸς μόνον ὁ ἀγὼν πρὸς καταπολέμησιν τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, ἐφόσον δὲν συμβαδίζει καὶ ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς κρίσεως. Ὅτι δὲ διὰ τὸν ἠθικὸν τοῦτον ἀγῶνα θὰ ἡδύνατο νὰ συνεισφέρῃ σημαντικωτάτην συμβολὴν ἡ ἐκκλησία, ὁ θεῖος οὗτος καὶ αἰωνόβιος ὄργανισμός, λόγῳ τῆς φύσεώς της καὶ τῆς ἀποστολῆς της, ὡς καὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἐξασκεῖ ἐπὶ τόσα πλήθη πιστῶν, εἶναι ἀναντίρρητον.

Ἡ σημερινὴ ὅμως κρίσις δὲν εἶναι κρίσις μόνον μιᾶς τάξεως ἢ ἐνὸς λαοῦ, ἀλλ' εἶναι κρίσις παγκόσμιος· καὶ ὅπως ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγῶνος ἐκρίθη ἡ συσσωματωμένη προσπάθεια καὶ συνεργασία πάντων τῶν κρατῶν, οὕτω καὶ ἡ ἐπιτυχὴς διεξαγωγὴ τοῦ ἠθικοῦ ἀγῶνος προϋποθέτει τὴν κοινὴν ἠθικὴν προσπάθειαν ὀλοκλήρου τῆς Χριστιανοσύνης. Τοῦτο εὐτυχῶς ἤρχισε νὰ κατανοῆται ἀπὸ τινος καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ζωῆα τῶ ὄντι ἐξεδηλώθη τάσις πρὸς συνεργασίαν τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν — εἰ καὶ οὐχὶ ἐκ πρωτοβουλίας αὐτῶν — καὶ ποικίλοι πρὸς τοῦτο ἰδρύθησαν σύνδεσμοι καὶ ἱκανὰ συνεκλήθησαν συνέδρια, ἐν τοῖς ὁποίοις μετέσχομεν καὶ ἱκανοὶ ἐξ Ἑλλάδος.

Τὰ συνέδρια ὅμως ταῦτα, παρ' ὅλην τὴν σπουδαιότητά των, δὲν ἐπέφεραν ἔτι τοὺς προσδοκωμένους καρπούς, τῶν ὁποίων ἡ ὠρίμανσις οὐδὲ πόρρωθεν φαίνεται ἐπιεικῆ. Ὁ κύριος λόγος τῆς τοιαύτης καθυστερήσεως φρονῶ ὅτι δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν κρατοῦσαν ἀντίληψιν, καθ' ἣν τῆς συνεργασίας τῶν ἐκκλησιῶν προαπαιτεῖται δογματικὴ συνεννόησις αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως ἀναγκαῖος ὅρος καὶ προϋπὸθεσις τῆς συνεργασίας τῶν ἐκκλησιῶν θεωρηθῇ ἡ δογματικὴ ἔνωσις, πρέπει ἀπὸ τοῦδε νὰ ἀπελπισθῶμεν. Τῶ ὄντι, εὐθὺς μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν, δὲν ἔλειψαν ἐπανειλημμένως αἱ προσπάθειαι πρὸς δογματικὴν συνεννόησιν αὐτῶν· πᾶσαι ὅμως αἱ ἀπόπειραι δέκα

¹ Ἐδημοσιεύθη ἐν Ἐλευθέρω Βήματι τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1932 (πρβλ. καὶ Ἀνάπλασις 15.11.32).

ὄλων αἰῶνων ἀπέβησαν ἀκαρποὶ καὶ φοβοῦμαι ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ καρποφορήσωσιν, ἕνεκα πολλῶν καὶ ποικίλων λόγων, οὓς διὰ μακρῶν ἀνέπτυξα εἰς διάφορα δημοσιεύματά μου¹, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἀνακοινώσεις μου ἐν τῷ συνεδρίῳ καὶ ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Λωζάννης².

Αἱ θρησκευτικαὶ ἀντιλήψεις, συνυφασμένοι πρὸς μακροαίωνα παραδόσεις, διαμορφωθείσας ἐν πολλοῖς συμφῶνως πρὸς τὸν ἐθνικόν, πνευματικόν καὶ κοινωνικόν βίον τοῦ περιβάλλοντος, κατέστησαν ἐν πολλοῖς ἐθνικῇ παραδόσει καὶ γνωρίζομεν πόσον οἱ λαοὶ ἔχονται τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν των παραδόσεων, ζηλοτύπως φυλάττοντες αὐτάς καὶ ἀποστέργοντες οἰανδήποτε ἀπ' αὐτῶν παρέκκλισην. Ὅπου θέσῃ τὴν σφραγίδά του τὸ πνεῦμα τῆς παραδόσεως, ἡ συζήτησις εἶναι ματαιοπονία: «οὐ με πείσεις κἄν με πείσεις». Καὶ ἂν ὅμως πεφωτισμένοι συζητηταὶ κατέληγον τυχόν εἰς ὑπεράνω προκαταλήψεων πορίσματα, ταῦτα δὲν θὰ ἐγίνοντο ἀσπαστὰ ὑπὸ τῶν λαϊκῶν μαζῶν καὶ θὰ εὗρισκον ἀντίδρασην, ἥτις δυνατὸν νὰ προσκάλει μείζονα κακά.

Ἄλλὰ, κύριοι, εἶναι ὄντως ἀναγκαῖα προϋπόθεσις διὰ τὴν συνεργασίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ ἡθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πεδίου ἡ δογματικὴ αὐτῶν συνενόησις; Φρονῶ ἀδιστακτικῶς ὅτι δὲν εἶναι. Τὸ νὰ ζητηῖται ὅπως αἱ ἐκκλησίαι ἄρῳσι πρῶτον τὰς δογματικὰς των διαφοράς, ἵνα δυνηθῶσι νὰ συνεργασθῶσι, θὰ ἐσήμαινεν ὅτι αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ προσκάλεσαν τὸν χωρισμὸν καὶ ὅτι, ἵνα ἀρθῇ οὗτος, δέον προηγουμένως νὰ ἐξομαλυνθῶσιν ἐκεῖναι. Ὁ τοιοῦτος διῆσχυρισμὸς ὅμως θὰ ἦτο ἀνιστόρητος· δὲν ἐχώρισε τὰς ἐκκλησίας διαφορὰ δόγματος, ἀλλὰ διαφορὰ πνεύματος καὶ τάσεων καὶ μόλις ὅταν ἡ διαφορὰ τοῦ πνεύματος, ὡς καὶ ἡ φιλοπρωτία καὶ ἡ λησμοσύνη χριστιανικῶν τινων ἐντολῶν ἐπέφεραν τὸν χωρισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν, τότε μόνον ἐξήρθησαν αἱ προϋπάρχουσαι ἤδη δογματικαὶ διαφοραί, αἵτινες δὲν παρέβλαπτον προηγουμένως τὴν ἐνότητά. Ὅπως διὰ τὴν συνεργασίαν τῶν κρατῶν πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν τοῦ παρόντος δὲν προαπαιτεῖται ἡ συγχώνευσις αὐτῶν εἰς ἓν, οὕτω καὶ ἡ συνεργασία τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ ἡθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πεδίου δὲν προϋποθέτει ὡς ἀναγκαῖαν τὴν δογματικὴν αὐτῶν ἐνότητά. Ἄρκει ἡ ὁμοφωνία εἰς τὸ ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ λυτρωτής, ὁ

¹ Ἐστία 11. 12. 1910 (μετεφράσθη καὶ ἐν τῇ *Allgemeine evang. luth. Kirchenseitung* 17. 3. 1911 ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Caspar Renè Gregory. Πρβλ. καὶ *Chronik d. chr. Welt* 11. 5. 1911). Ἀνάπλασις 1. 2. 1922 (μετεφράσθη ἀγγλιστὶ ὑπὸ Brown ἐν *The Christian Union Quarterly*, October 1922, St. Louis Ἀμερικῆς. Καὶ γερμανιστὶ ὑπὸ Lic. E. Stuibler ἐν *Internat. Kirchl. Zeitschrift*, April-Juni 1923). Ἐλ. Βῆμα 25. 5. 31.—Ἐκκλησία 20. 6. 31.—11. 7. 31.—22. 8. 31.

² Ἀνακοινώσεις καὶ ὁμιλίαι ἐν τῷ θρησκευτικῷ συνεδρίῳ τῆς Λωζάννης (Ἀθῆναι 1927). Κρίσιν περὶ αὐτῶν ἔγραψεν ὁ ἀοίδιμος ἀρχιεπίσκοπος Οὐψάλας N. Soederblom καὶ κατὰ γερμαν. μετάφρασιν ἐν *Sonderdruck aus der Zeitschrift für system. Theologie* 1928 σ. 538 κ.έ. Πρβλ. καὶ Ἐστία 24. 7. 27. Ἐλλην. Γράμματα 15. 1. 28.

κηρύξας τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ κοινὴ ἀντίληψις ὅτι εἴμεθα Χριστιανοί, ἔχοντες κοινὰ ἰδεώδη καὶ κοινὰ καθήκοντα.

Ἐὰν εἰς τὸ παρελθὸν ἀπέτυχον πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι δογματικῆς ἐνότητος, ἕκαστος δύναται νὰ ἀντιληφθῇ πόσον πᾶσα τοιαύτη ἀπόπειρα εἶναι σήμερον δυσκατόρθωτος, ἵνα μὴ εἶπω ἀκατόρθωτος, σήμερον ὅτε ἡ ὑποκειμενικότης τῆς σκέψεως κυριαρχεῖ τόσον, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ μέλη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ποικιλοτρόπως ἀντιλαμβάνονται τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, ὅτε τόσον ὀλίγον ὑπάρχει διαφέρον διὰ δογματικῆς ἐννοίας καὶ διατυπώσεις καὶ ὅτε κατανοεῖται ὅτι εἰς τὰ πεδία τοῦ πνεύματος ἡ ὁμοιομορφία καὶ μάλιστα ἡ διὰ τεχνητῶν μέσων κτηθεῖσα εἶναι πολλάκις σημεῖον μαρασμοῦ καὶ νεκρώσεως.

Λοιπὸν, ἐπειδὴ ἡ δογματικὴ ἔνωσις καταφαίνεται ὡς δυσκατόρθωτος ἢ ἀκατόρθωτος, τοῦλάχιστον διὰ τὴν σύγχρονον διανόησιν, πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ προσπάθεια διὰ τὴν συνεργασίαν τῶν ἐκκλησιῶν; Εἶναι ὀρθόν, σήμερον, ὅτε ὁ χεῖμαρρος τοῦ κακοῦ διασεῖει τὰ πάντα καὶ ἀπειλητικὸν προβάλλει τὸ ζήτημα αὐτῆς τῆς ἠθικῆς τάξεως τοῦ κόσμου, νὰ μὴ κατορθῶται ἡ συνεργασία τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπειδὴ διαφέρουσιν αἱ ἀντιλήψεις των εἰς τινα δογματικὰ σημεῖα; Δὲν θὰ ἦτο οἰκτρὰ καὶ ἐπικίνδυνος παραγνώρισις τῆς πραγματικότητος νὰ λησμονῆται ὅτι πάντων τῶν ζητημάτων προέχει ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅτι ἐπιβάλλονται θυσίαι χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ὅλου, «ἵνα μὴ τὸ πᾶν ἐκζητήσαντες, τὸ πᾶν ἀπολέσωμεν;»¹ Καὶ δὲν πρέπει πάντες νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι, ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ ἄνωθεν εἰρήνη, ὑπὲρ ἧς εὐχεται ἡ ἐκκλησία, δεόν νὰ καταβληθῶσι καὶ κάτωθεν εἰλικρινεῖς καὶ ἐνεργοὶ προσπάθειαι; Ὅπως ὀρθῶς εἶπεν ὁ Τζώρτζ Λάνσμπουρι, ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐκκλήσει του, ἐὰν δὲν θέλωμεν αὐτὴ ἡ θρησκευτικότης νὰ ἐξλειφθῇ καὶ αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς μας νὰ σβύσῃ, πρέπει νὰ ληφθῶσι μέτρα καὶ νὰ ληφθῶσιν ἀμέσως τώρα, διότι «δὲν ὑπάρχει καιρὸς διὰ χάσιμον».

Μεμερισμέναι καὶ διεσπασμέναι αἱ Ἐκκλησίαι, ἀγωνιζόμεναι ἢ μία κατὰ τῆς ἄλλης, γεννώσαι δυσπιστίας καὶ ὑπονοίας, καταναλίσκουσαι πολυτίμους δυνάμεις διὰ τὴν διεξαγωγὴν ἥττονος σημασίας ἀγώνων, δὲν δύναται νὰ ἐργασθῶσιν ἀποτελεσματικῶς διὰ τὸν μέγαν σκοπόν. Τοῦναντίον, αἱ ἐκκλησίαι, ἠνωμέναι διὰ τῆς κοινῆς πίστεως εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Σωτῆρος, θὰ ἠδύναντο νὰ ἐργασθῶσι τελεσφόρως διὰ τὰ ἰδεώδη τοῦ κόσμου, «τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ»².

Συνεργαζόμεναι ἐκκλησίαι, ἀποτελοῦσαι ἐνιαῖον χριστιανικὸν μέτωπον, ἀπερίσπαστοι ἀπὸ ἐσωτερικῆς διενέξεως, ἄνευ οἰασθήποτε φιλοπρωτίας καὶ ὑστεροβουλίας, θὰ ἠδύναντο νὰ συνεισφέρωσι λαμπρὰ ἀποτελέσματα καὶ νὰ συντελέσωσιν εἰς ἀνακούφι-

¹ ΠΕΤΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ πρὸς Μιχαὴλ Κηρουάριον (Migne 'E. II. 120, 812-13).

² ΠΛΑΤΩΝΟΣ. Νόμοι θ', σ. 875 Α'.

σιν τῆς κοινωνικῆς ἀθλιότητος καὶ εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ ἀναδημιουργίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅλα τὰ μεγάλα σύγχρονα ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, ὅπως τὰ ζητήματα τῶν φυλετικῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν μειονοτήτων, τὸ προσφυγικόν, τὸ ἐργατικόν, τῆς ἀνεργίας, τοῦ ἀφοπλισμοῦ, τῆς φιλανθρωπίας, τῶν ἀσύλων καὶ φυλακῶν, τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως, τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς συνειδήσεως, ὅλα αὐτὰ τὰ μεγάλα προβλήματα θὰ προήγοντο σπουδαίως διὰ τῆς συμβολῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχη τὸ ἐνιαῖον χριστιανικὸν μέτωπον τῶν συνεργαζομένων ἐκκλησιῶν, ὧν ἐκάστη θὰ διετῆρει τὴν αὐτοτελείαν τῆς καὶ τὰς ἰδίας δογματικὰς ἀρχάς.

Ἐναντίον τῆς συνεργασίας ταύτης τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ κοινωνικοῦ καὶ ἠθικοῦ πεδίου θὰ ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἔνστασις α') ἐκ μέρους τῶν ἐχόντων τὴν ἄγαν στενὴν ἀντίληψιν, ἣτις ἀρνεῖται τὴν ἔννοιαν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· β') ἐκ μέρους τῶν φοβουμένων μὴ ὁ τοιοῦτος συνασπισμὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου προσλάβῃ χαρακτηριστὴρα συνασπισμοῦ ἐναντίου τοῦ μὴ χριστιανικοῦ κόσμου· γ') ἐκ μέρους τῶν μὴ ἐπιθυμούντων ἢ καὶ φοβουμένων τὴν ἀνάμιξιν τοῦ θρησκευτικοῦ παράγοντος εἰς ζητήματα, ἅτινα ἢ σύγχρονος διανόησις χαρακτηρίζει ὡς καθαρῶς πολιτειακῆς φύσεως.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν πρώτην ἔνστασιν, δὲν θὰ ἠδύνατό τῆς σήμερον σοβαρῶς καὶ ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῶν συνεπειῶν νὰ ἀρνηθῇ τὴν ιδιότητα τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἰς τὰς ἑτεροδόξους ἐκκλησίας καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ Χριστιανοῦ εἰς τοὺς ἑτεροδόξους, ὥστε νὰ ἀποκρούσῃ τὴν μετ' αὐτῶν ἐν γενικωτέρῳ χριστιανικῷ πνεύματι συνεργασίαν. Ἐὰν ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δεινῆς πάλης μεταξὺ ἐθνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, ὁ ἀπολογητῆς Ἰουστινὸς¹, κατὰ τὸν β' αἰῶνα, ἀπεδέχετο φωτισμὸν διὰ σπερμάτων τοῦ Λόγου καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τοὺς μετὰ Λόγου βίωσαντας καὶ βιοῦντας ἀπεκάλει καὶ ἐθεώρει Χριστιανούς, ἂν καὶ πρὸ Χριστοῦ ζήσαντας, θὰ ἠδύνατό τις σήμερον νὰ ἀρνηθῇ τὴν χριστιανικὴν ιδιότητα εἰς ἑτεροδόξους ἐκκλησίας καὶ τὰ μέλη των; Ὅπως ἔλεγεν ὁ συνετὸς καὶ εἰρηνοποιοὺς πατριάρχης Ἀντιοχείας Πέτρος², κατὰ τὸν ι' αἰῶνα, σχετικῶς πρὸς τὴν μετὰ τῶν παπικῶν διένεξιν, ἣτις ἦτο τότε ἐν ὅλῃ τῆς τῆ ἀκμῆ, «ἀδελφοὶ καὶ ἡμῶν οὗτοι . . . μέγα γὰρ κἂν παρ' αὐτοῖς ἀσφαλῶς ἢ ζωαρχικῆ Τριάς ἀνακηρύττειτο καὶ τὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας κατὰ τὴν ἡμετέραν δόξαν ἀνομολογεῖται μυστήριον».

Οὐδὲ πόρρωθεν δ' ὑφίσταται σήμερον ὁ κίνδυνος τοιοῦτος παγχιριστιανικὸς συνασπισμὸς νὰ προσλάβῃ ἔννοιαν συνασπισμοῦ κατὰ τοῦ μὴ χριστιανικοῦ κόσμου· τοῦναντίον εἶναι δυνατὸν ἢ ἐπίδρασις τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν τοῦ παγχιριστιανικοῦ

¹ Α' Ἀπολογία 46 (Migne 'E. II, 6, 397).

² Λόγος, καθ' ὃν καιρὸν εἰσηλθεν ὁ Ἰταλὸς Ἀργυρὸς ἐλέγξων τὰ ἡμέτερα (Migne 'E. II, 120, 805-8).

συνασπισμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξωχριστιανικοῦ κόσμου νὰ δώσῃ ἀφορμὴν, ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, πρὸς πανθρησκευτικὴν συνεννόησιν, δυναμένην εὐεργετικώτατα νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως σύμπαντος τοῦ κόσμου.

Οὐδένα δὲ φόβον διατρέχει τὸ κύρος τῆς πολιτείας ἐκ τῆς βοήθειάς, τὴν ὁποίαν ἡ χριστιανικὴ καὶ γενικώτερον ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχω διὰ τὴν ἐπίλυσιν ὀρισμένων ζητημάτων, διότι δὲν πρόκειται περὶ δράσεως ἀντιτιθεμένης πρὸς τὰς κρατικὰς ἀπόψεις, οὐδὲ περὶ ἐπιβολῆς διὰ νομικοῦ ἐξαναγκασμοῦ ἐπιτυγχανομένης, ἀλλὰ περὶ συμβολῆς ἠθικῆς φύσεως καὶ δι' ἠθικῶν ἀπλῶς μέσων ζητούσης νὰ ἐπιδράσῃ. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ὁμιλῶ περὶ τῆς ἐκ ζήλου οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ἢ καὶ ἐκ συστηματικοῦ πνεύματος ἀντιλογίας πολεμικῆς, διότι οὐδεμίαν εὐγενῆς προσπάθειαν εἶναι ἀπηλλαγμένην δυσχερειῶν καὶ ἀντιδράσεων, καὶ ἀλλοίμονον ἐὰν αὐταὶ ἐματῶν τὰς ἀγαθὰς ἐμπνεύσεις.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι, ὡς προλέχθη, παγκόσμιοι χριστιανικοὶ σύνδεσμοι καὶ μάλιστα ὁ τῆς ζωῆς καὶ ἐργασίας καὶ ὁ τῆς διεθνoῦς φιλίας διὰ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀμφοτέρω ἐν Γενεύῃ ἐδρεύοντες¹, ὡς σκοπὸν αὐτῶν θέτουσι τὴν ἔρευναν καὶ ἐπίλυσιν πολλῶν τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἀνθρωπότητος· δὲν εἶναι ὅμως δυστυχῶς πλέον καιρὸς μόνον θεωριῶν, μελετῶν καὶ ἐνεργειῶν ἀτόμων καὶ ὀργανώσεων, ἀλλ' ἐπέστη ὁ χρόνος δράσεως καὶ ἐνεργείας αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν, διότι οἱ καιροὶ οὐ μενετοί.

Ἀπὸ τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη, ἐκαλλιεργήθη καὶ ἐμπράκτως τὸ πρῶτον ἐφημερόσθη ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἐθνῶν, στηριζομένης ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας², θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἐὰν ἐνισχύετο ἡ ἰδέα τῆς συνεργασίας τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πεδίου, ὥστε νὰ καθίστατο αὕτη πραγματικότης, διότι ἡ τοιαύτη συνεργασία ἄνευ χρονοτριβῶν ἐπιτυγχανομένη, νῦν ὅτε εἴπέρ ποτε παρίσταται ἐπείγουσα ἀνάγκη λήψεως δραστηῶν μέτρων, βεβαίως δὲν θὰ κατέπαυεν ὡς διὰ μαγείας τὸ κακόν, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἀγαθὸν ἀνυπολόγιστου σημασίας διὰ τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, τῆς ὁποίας οὐ μόνον ἡ ὕλικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ ἀποκατάστασις καὶ εὐημερία δέον νὰ εἶναι τὸ κύριον μέλημα πάντων.

¹ Πρβλ. ΑΜΙΑΚΑ Σ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ, Αἱ σύγχρονοι εἰρηνευτικαὶ τάσεις καὶ τὰ ἐν Στοκχόλμῃ συνέδρια 1926, Ἀθήναι 1927. Ἐν τῇ διαλέξει του ταύτη ὁ καθηγητῆς κ. Ἀλιβιζάτος, ὁ ἐνεργῶς ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν εἰρημιστικὴν ταύτην τάσιν καὶ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ παγκοσμίου συνδέσμου διεθνoῦς φιλίας διὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκθέτει τὰ τῶν ὀργανώσεων τούτων.

² Πρβλ. ΣΩΚΡ. Β. ΚΟΥΓΕΑ, Ἡ ἰδέα τῆς κοινωνίας τῶν ἐθνῶν παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, Ἀθήναι, 1928.